

PĚT DNŮ S LADINY

Žijí zhruba sedm set kilometrů od nás a odlehlé horské doliny severní Itálie obývají již dva tisíce let. Přesto je zná málokdo. Jací jsou a jak dnes žijí „zapomenutí“ Ladinové?

Text: Pavla Apostolaki / Itálie

Procházím uličkami malé vesničky Penia a všude na oknech vidím červeno-bílá srdíčka. Jsou typickým symbolem pohostinnosti, vřelosti a přívětivosti Ladinů, národnostní menšiny žijící mezi Itálií a Rakouskem. Promrzlá otevírám dveře hospůdky a usedám v útulné ladinské světnici zvané stua. Nízká zděná kamna „musa“ sálají teplem a do místnosti vstupuje omamná vůně.

„Původní ladinská strava byla velmi skromná. Pak jsme ji však obohatili o tyrolské a italské produkty, čímž získala větší šmrnc,“ říká Lucia, když přináší první pokrmy na stůl.

„Základ naší kuchyně tvoří kroupy, z nichž připravujeme polévku či jídlo na způsob rizota — orzotto. Každopádně ochutnejte i cjajoncie (ravioli plněné sušenými řízkami – pozn. autorky) či jelení, smíčí šunku uzenou na bukovém a jalovcovém dřevě,“ pobízí mě majitelka podniku.

Vzápětí tabuli doplní talíř s knedlíky. Takzvané bales plní kuchaři špekem, sýrem, klobásou či špenátem. Přidávají je do polévek nebo k masu. Také je plní meruňkami, jahodami či ricottou. Já dám přednost jablečným palačinkám. Na trávení kalorických bomb bude času dost. Venku za oknem se žení všichni čerti, a tak máme prostor na povídání o životě Ladinů v nemilosrdném horském prostředí, zatímco ve skleničkách perlí jiskrné trentinské víno.

„Naši předkové se věnovali hlavně pastevectví, chovu ovcí,

krav a zemědělství. Jejich život rozhodně nebyl lehký. Chladné klima omezovalo prostor, kde mohly růst obiloviny, boby, a práce na strmých loukách byla velmi náročná. Ženci při kosení sena dokonce nosili mačky. Aby se rolníci vyvarovali chyb v pěstování, každá hlava rodiny vedla domácí knihu, kam zapisovala veškeré poznatky týkající se farmaření a počasí. Tento deník se dědil z otce na syna,“ zaujatě vypráví rodilá Ladinka.

„V zimě pak bylo Val di Fassa naprosto izolované sněhem. Muži se živili jako řezbáři, tkalci, malíři či truhláři. Hodně z nich odešlo do emigrace, odkud rodinám posílali peníze. Ženy v již tak těžkých podmínkách zůstaly samy s dětmi a zastávaly chlapecké práce. Proto se mezi Ladiny vyvinula soudržnost, solidarita

a ochota pomoci druhému. Bez podpory sousedů by v horách nikdo nepřežil,“ dodává Lucia.

Dnes žije na území třicet tisíc Ladinů. Sídlí v údolích Val Gardena, Val Badia v provincii Bolzano-Alto Adige a ve Val di Fassa v provincii Trentino (Trentino). Převážně pracují v cestovním ruchu, farmaří, provozují řemesla nebo slouží jako horští vůdci a záchranáři.

Horští andělé

Ke konci devatenáctého století přicházelo do Val di Fassy mnoho geologů, turistů a horolezců, kteří údolí dodali nový ekonomický impuls. Vznikly malé hotely, horské chaty zvané refugia a cestovní ruch začal klepat na dveře. Z Ladinů coby pastýřů a lovců kamzíků dokonale znajících svá teritoria se stali horští vůdci a záchranáři. Založili první alpské kluby a záchranářské týmy v Dolomitech, i když si veškeré vybavení do hor financovali sami z vlastních peněz. První příspěvky dostali teprve v roce 1990, kdy vzniklo neziskové sdružení „Aiut Alpin Dolomites“ se záchranářským vrtulníkem. Dnes Ladinové tvoří početnou část sedmdesátičlenné skupiny Horské služby ve Val di Fassa.

Mířím do jedné z jejich stanic v Canazei, kde mne očekává Martin Riz. Zástupce šéfa Horské služby je už „ostřílený vlk“, avšak nováčci musí nejprve absolvovat půlroční trénink, než jsou připuštěni k první zkoušce. Nato absolvují další stupně a podle kvalifikace se zařadí na pozici jeskyňáře,

S LADINŠTINOU NA ÚŘEDNÍKY

Římští vojáci a obchodníci, kteří přijeli do Dolomit, mluvili **nespisovnou latinou**. Ta se smíchala s **místními dialekty** a vytvořila nový jazyk – **ladinštinu**. Přestože Ladinové ovládají italštinu, spolu výhradně mluví svou rodnou řečí. **Vydávají noviny, knihy, mají svou televizi, rozhlas** a děti se povinně na základní škole učí ladinsky. Pro mnoho míst, zejména na úřadech, se dokonce vyžaduje zvláštní osvědčení o znalosti ladinštiny, které uchazeč získá zkouškou.

Foto: Val di Fassa Tourist Board

► **Bláznivý karneval prochází každý rok městem Campitello**

instruktora, záchranáře nebo člena posádky záchraného vrtulníku.

„Každý v Horské službě pracuje jako dobrovolník bez nároku na plat. Mám tedy své zaměstnání, abych se uživil. Peníze vydělávám truhlářinou a lyžařskými kurzy. Je to ale velmi náročné na čas. Volných chvil moc není,“ říká Martin a jde mi ukázat sklad. Tady, v kovových regálech, leží pečlivě rozdělené vybavení na letní a zimní sezonu. Helmy, kombinézy, lana, karabiny, sedáky, mačky... Vše má své přesné místo.

„Od přijetí hlášení jsme za deset minut na místě. Máme i vlastní sanitku, medicínský vůz, a pokud potřebujeme psy, spojíme se s policisty z Moeny. Padesát procent zásahů způsobují

turisté, kteří podcení svou fyzickou, zvolí špatné boty, oblečení nebo vybavení do hor. Lehce tak prochladnou a hrozí jim podchlazení. Další zase velmi riskují. Zejména mladí. Na internetu vidí video s akrobatickými lyžařskými kousky, jež pak napodobují bez ohledu na svou výkonnost. Zranění nastávají také díky mobilům. Lidé při lyžování chatují, píšou esemesky a nedávají pozor,“ zlobí se nad lehkovážností návštěvníků záchranář.

Když však dojde řeč na laviny, v očích drsného chlapa se zalesknou slzy. Na jeden den roku 2009 by nejradši zapomněl. Tehdy jej málem pohltila „bílá bestie“. Na druhý svátek vánoční se v noci vydal se záchraným týmem hledat dva ztracené turisty. Při zásahu se ve Val Lasties utrhla obrovská lavina a čtyři sta metrů táhla zkušené alpinisty. Čtyři z nich zabila, dva zranila. Martin naštěstí přežil a byl

schopen zavolat pomoc. Těla jeho kolegů a pohřešovaných turistů pak našli následující den. I přes tento otřesný zážitek u Horské služby zůstal a dál pomáhá lidem v nouzi.

Anti-aging karneval

Naštěstí Ladinové zažívají převážně radostné události. Mezi ně patří i bujarý karneval, jenž nemá obdoby po celých Alpách. Největší průvod prochází každý rok městem Campitello. Stovky lidí se shromažďují na ulicích a dychtivě čekají na veselý rituál.

„Tento obyčej vznikl v sedmáctém století ve vesnicích Penia a Alba jako oslava příchodu jara. Karneval je dodnes pro nás nejdůležitější akcí roku. Vytáhneme ze skříní historické kostýmy a oprašujeme své masky,“ objasňuje význam tradice moje kamarádka Alice.

Dřevěné masky jsou pro ladinický „carnascèr“ typické. Z borovicového dřeva

je vyřezávají místní řezbáři a škrabošky tvarují přímo pro obličej nositele. Ten musí znát dobře postavu, kterou představuje, a je nutné, aby zcela přijal novou identitu s jejími náladami, charakterem a výrazem. Tomu přizpůsobuje i tón svého hlasu. Dotyčný si také v průběhu slavnosti masku nesmí stáhnout, jinak by porušil pravidla karnevalu.

Pozdvížení začíná a bláznivý průvod se třemi hlavními postavami karnevalu již míří do centra obce. Zvědavě vykoukují z davu a jako první vidím Marascony. Dvojice mužů nepronese jediné slovo, zato lomozu udělá náramně. U pasu má připevněné velké kravské zvonce a poskoky z nohy na nohu je rozeznívá v hlasité řinčení. Jakmile na chvíli zastaví, přijde k ní Laché a zdvořile se ptá všech zúčastněných: „Mohu přijít do vašeho hradu nebo stavení se svými skvělými přáteli?“

Lidé souhlasně přitakávají a obdivují zajímavý oděv vůdce karnevalu. Hlavu mu zdobí čelenka z pestrých květů doplněná o ocasní pířka tetřeva černozobého jako mužského symbolu síly a lovecké dovednosti. Avšak zbytek kostýmu tvoří ženské prvky. Lachému visí na krku stříbrný náhrdelník, barevné přívěsky, řetízky a ovinutý šátek kolem pasu připomíná suknicu. Zpod ní mu čouhá kalhotová spodnička zakončená krajkovými kanýry.

To už se však zástupem prodírá Bufon, třetí z hlavních aktérů karnevalu. Dlouhým, vlezlým nosem si razí cestu a skrz dřevěný teleskop sleduje chlípým pohledem mladé dívky. Nezbedně skáče do davu a jízlivě vykřikuje všechny morální poklesky obyvatel

Součástí karnevalového reje je i mletí starých bab na mladé krasavice ve speciálním mlýně.

Campitella, které spáchali během roku. Dutý nos Bufonovy masky slouží jako zesilovač hlasu, a tak jeho drzé poznámky slyší každý. Jenže o karnevalu je povoleno naprosto vše a lidé berou Bufonovo řádění s humorným nadhledem. Ale ani ostatní karnevalové postavy nenechají nikoho na pokoji. Rozjařeně foukají drobné konfety do vlasů, na bundy stříkají smradlavé voňavky nebo rychlým tahem štětce malují barvu do obličeje.

Mlýn na staré báby

Nejkomičtější část akce ale teprve přichází. Z provizorně postaveného mlýna vycházejí ozbrojenci, aby pochytili

všechny maskované staré báby, jež představují místní muži. Jakmile jednu ze stařen zajmou, přiváží ji na lano a začínou ji tahat do patra budovy. Nešťastná žena se do poslední chvíle brání, kope, křičí a vši vervou mlátí taškou do hlavy čerta, který na ni již čeká v „Molin da la Veies“. Poté, co se všechny babizny octnou uvnitř stavení, začíná proces omlazení. Mlýn symbolicky semele veškeré roky, vrásky či neduhy. Stařeny přemění v krásné mladé dívky, jež pak nakonec tančí se svými ženichy. Všichni zvedají ruce nad hlavu, mávají na rozloučenou a dávají vale letošnímu karnevalu. Ladinové se však baví dál. Pijí svařené víno, ukusují fortu (smažené proužky těsta s brusinkovým džemem) a užívají si sousedské pospolitosti. Vždyť právě tato vlastnost jim v osamocených horských údolích pomohla přežít až do současnosti. ◀

VYDEJTE SE ZA LADINY

► **Ústav pro zachování kultury a jazyka Ladinů ve Vigo di Fasse** stráží jejich dědictví třiačtyřicet let a náleží k němu i muzeum. V bývalém selském stavení najdete poutavou expozici o historii, životě a zvycích této národnostní menšiny. Navíc můžete absolvovat i krátký kurz ladinštiny.

► Každý **čtvrtek** (v Pozza di Fasse) a sobotu (v Canazei) dopoledne se konají **zimní ladinské trhy**. Ve vašem košíku by rozhodně měly uvíznout vynikající **medly, čaje z horských bylinek, sušené houby, sýry, klobásky a špek**. V obchodech nakoupíte doplňky do bytu (ubrusy, přehozy, deky, polštáře), starožitný dřevěný nábytek a umělecké řezby.

► Zavítejte do **sýrového ráje Mèlga de Fascia** v Pera di Fasse. Farma zpracovává kvalitní mléko horských krav a ročně produkuje přes pětadvacet tisíc žlutooučkých bochníků. Sýry se během dvouaž tříměsíčního zrání obracejí každý týden a omývají v teplé vodě. Postupně si tak vytvářejí znamenitou chuť tvořenou jen z mléka, soli a syřidla. Ladinské sýry společně s vínem budete mít šanci poznat také na sjezdovkách.

Horské chaty v průsmycích Pordoi a San Pellegrino pro vás chystají na 10., 17., 23., 24. a 31. března **populární ochutnávku**.